

IEVADS

Satversmes tiesas (ST) pasludinātais spriedums par garantētā minimālā ienākumu (GMI) līmeņa neatbilstību valsts pamatlikumam izraisīja satraukumu varas gaitējos, ažiotažu plašsaziņas līdzekļos, kā arī ne vienu vien diskusiju iedzīvotāju vidū.

ST secinājusi, ka GMI ir neatbilstošs cilvēka cienīgai dzīvei, un noteikusi tā atsaukšanu jau no 1.janvāra. Vai palīdzība krīzes situācijā ir saistāma ar cilvēka cienīgas dzīves jēdzienu? Ikvienam no mums ir atšķirīga izpratne par to, kas tad ir krīzes situācija, tāpat - arī to vajadzību novadā, ko apmierināt pirmām kārtām. Tikpat ļoti atšķiras arī katrā novadā trūcīgajām un maznodrošinātajām personām piedāvātais atbalsta grozs ārpus GMI pabalsta. Teju pirms desmit gadiem trāpīgi šo situāciju raksturoja toreizējā Labklājības ministrijas (LM) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības departamenta speciāliste Maruta Pavasare: "Nav divu vienādu sociālo gadījumu, tādēļ nevar salīdzināt savu pieredzi ar kaimiņa vai pat citas pašvaldības iedzīvotāja pieredzi."

Vai iztikas nodrošinājuma krīzē nonākušajam nepieciešams vien salmiņš, kur pieķerties, pastiepta roka vai arī vēl peldriņķis un papildu drošības spilvens?

APTAUJA www.edruva.lv

Garantētais minimālais ienākums (GMI) - šobrīd 64 eiro mēnesī - neatbilst konstitūcijā paredzētajam cilvēka pamattiesībām (Satversmes tiesa). Vai GMI būtu jābūt lielākam?

- Jā, GMI tiešām nenodrošina cilvēka cienīgu dzīvi (37%)
- Jā, bet lielāks tikai darbspējīgām personām (22%)
- Mani tas neinteresē (15%)
- Nē, pabalstu valstī ir par daudz un pārāk lieli (11%)
- Šis pabalsts ilgtermiņā nav lietderīgs (15%)

Pabalsta lielumam jābūt atšķirīgam

Cēsu novadā jau vairākus gadus GMI pabalsta saņēmēju loks rūk par aptuveni 10-15% gadā, taču tieši šī gada pirmajā pusē tas palicis iepriekšējā līmenī. Pusgada laikā šo pabalstu ir saņēmušas jau 15 personas. Viņu vidū tikai viena ģimene ar bērniem. Lielākā daļa pabalstu saņēmēji īslaicīgi - vai nu ar sociālā darbinieka atbalstu nokārtota invaliditātes grupa, un līdz ar to var saņemt invaliditātes pensiju, vai arī veiksmīgi izdevies atgriezties darba tirgū. Patlaban šo pabalstu saņem tikai piecas personas, kurām diemžēl ir ilgstošas atkarības problēmas.

Valstī kopš 2014.gada netiek aprēķināts krīzes iztikas minimums. Pašvaldības aģentūras "Sociālais dienests" direktore Iveta Sietiņšone stāsta, ka paši dienesta speciālisti vērtē, kādu palīdzību no novadā pieejamās cilvēkam piedāvāt - tostarp

pārtikas pakas, dzīvokļa pabalsts, daļēju medicīnas izdevumu segšanu, zupas virtuves pakalpojumi vai ko citu. "Mana pārliecība ir, ka nebūtu korekti GMI pabalsta apmēru noteikt visiem vienādu, neizvērtējot katru situāciju individuāli," saka aģentūras vadītāja. Viņasprāt, palīdzības apmēram nevajadzētu būt pārāk tuvu strādājošas personas ienākumiem, kā arī apdrošināšanas pensijām, lai personai tomēr būtu motivācija izkļūt no trūkuma. I.Sietiņšone pievienojos sociālās politikas ekspertes Rutas Zilveres teiktajam Satversmes tiesā par sociālās palīdzības izteikti individuālo raksturu, paužot pārliecību, ka tieši šāda pieeja sociālajā palīdzībā arī būtu jāsalīdzina.

I.Sietiņšone vēl atgādina, ka Satversmes ievadā arīdzan noteikts - ikviens rūpējas par sevi un saviem tuviniekiem. "Tas nozīmē, ka primāri tā ir paša

Pēc vairākkārtēju pirmstiesas brīdinājumu nosūtīšanas valdībai, cerēto reakciju tā arī nesagaidot, tiesībsargs Juris Jansons pērn rudenī vērsās Satversmes tiesā (ST) ar iebildumiem par GMI neatbilstību valsts konstitūcijai, kam sekoja arī citi viņa pieteikumi tiesā par sociālo nodrošinājumu.

Iesniegumā tiesai argumentēta neatbilstība gan Satversmes 1.pantam, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, gan 109.pantam, kur minētas ikviena cilvēka pamattiesības "uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos". J.Jansons uzskatīja, ka GMI līmenis (2019.gadā tas vēl bija 53 eiro mēnesī) nenodrošina pat personas pamatvajadzības. Viņa toreizējās aplēses liecināja, ka apmēram puse no pēdējo gadu GMI pabalsta saņēmējiem ir bērni, pensionāri un cilvēki ar invaliditāti - sociāli mazaizsargātas personas. "Sociāli atbildīgas valsts pienākums ir izveidot tādu sociālās palīdzības sistēmu, kas nodrošina cilvēka cienīgas dzīves līmeni," atgādinājis tiesībsargs, vēl piebilstot - tādu līmeni, kas ļautu cilvēkam pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā, turpretī nabadzība rada sociālo atstumtību.

ST šo lietu sāka skatīt vasaras sākumā. Tiesas debašu runā J.Jansons precīzi norādījis, ka viņa ieskatā valsts sociālajai palīdzībai būtu jānodrošina cilvēka dzīves minimums, proti - pārtika, apģērbs, mājoklis, medicīna un pamatizglītība. Pēc tiesībsarga aprēķiniem patlaban spēkā esošais GMI līmenis - 64 eiro - ļauj nopirkt vien divas trešdaļas no mēnešī nepieciešamā uztura. Viņasprāt, liela daļa GMI pabalsta saņēmēju ir spiesti ar šo naudu segt vēl arī mājokļa izdevumus. Pēc iesnieguma, valdības pārstāvju, vēl pieaicināto speciālistu uz-

cilvēka atbildība - rūpēties par to, lai nodrošinātu sev tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai." Savukārt GMI pabalsts kā viens no sociālās palīdzības līdzekļiem izmaksājams tad, ja cilvēks objektīvu apstākļu dēļ minēto pats nevar nodrošināt. Cēsu novada Sociālā dienesta vadītāja uzskata, ka līdz šim nepieredzētā krīzē valstij arī būtu jānodrošina iedzīvotājus gan ar GMI, gan dzīvokļa pabalsta līdzfinansējumu. □

Eglīte, tomēr paužot pārliecību, ka lielāks ieguvums būtu no labojumiem neizprotamajā pensiju aprēķinā, kas dažus visu mūžu strādājušos iedzīvotājus atstājis ar neadekvātiem ienākumiem. Sociālā dienesta vadītāja gan strikti iebilst pret tiesībsarga ideju GMI līmeni tuvināt minimālās algas apmēram. Viņasprāt, šādu GMI pilnā apmērā drīkstētu attiecināt tikai uz vienīgi uz personām darbspējas vecumā. □

GMI un cilvēka cienīga dzīve

klausīšanas ST jūnija beigās nāca klajā ar tiesībsarga uzskatu labvēlīgu slēdzienu - GMI līmenis neatbilst Satversmei. Tiesa arī iezīmēja būtiskākās nepilnības valsts sociālā atbalsta sistēmā: likumdevējs tā arī neesot izlēmis, kādām pamatvajadzībām GMI pabalsts tiek maksāts, un nav arīdzan izstrādāta skaidra metode GMI līmeņa noteikšanai. Apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu jau no 2021.gada 1.janvāra. Izpildvarai un tautas kalpiem dots tieši pūsgads, lai kaut ko darītu lietas labā.

Lai gan šāds ST slēdziens jau iepriekš tika pieļauts, tomēr spriedums radīja plašu rezonansi, tostarp arī politiskā šaha gājienus. Rīgas domes Labklājības departaments jau nākamajā dienā pēc ST sprieduma publiskoja paziņojumu, paužot nešaubīgu atbalstu GMI līmeņa palielināšanai, uzsverot to kā "ļoti būtisku nosacījumu nabadzības mazināšanai, īpaši atsevišķi dzīvojošo pensionāru vidū". Savukārt Latvijas Pašvaldību savienība uzskata, ka šī līmeņa paaugstināšana ir jāskata kontekstā ar citiem sociālā atbalsta instrumentiem. Opozīcijas spēkus pārstāvošais Saeimas sekretārs un parlamenta ilggadējais Sociālo un darba lietu komisijas loceklis Andrejs Klementjevs nekavējoties aicināja atbildīgo ministri Ramonu Petraviču reaģēt uz

spriedumu un atkāpties. Turpretī ministres partneris koalīcijā, deputāts Arvils Ašeradens publiski norādīja, ka, viņaprāt, nebūtu lietderīgi strādāt pie cilvēka minimālo vajadzību groza noteikšanas, jo - lai nu kā - tās cilvēkiem tomēr ir stipri atšķirīgas. Taču deputāta redzējumā efektīvāks mehānisms būtu relatīvā GMI līmeņa noteikšana, kas tiek izmantota arī citviet Eiropā. Tiesa, ko līdzīgu savulaik jau piedāvājis arī LM pārstāvji. Valdība politisku sarunu ceļā ar pašvaldībām regulāri cenšas vienoties par vēlamo GMI palielinājumu. Taču A.Ašeradena rekomendētā metode paredz GMI noteikt kā procentuālu daļu no ik gadu valstī aprēķinātajiem viena māsaimniecības locekļa vidējiem ienākumiem. Pēc parlamentāriešu aprēķiniem, ja GMI noteiktu kā 20% no šādiem vidējiem ienākumiem, tad, balstoties uz 2018.gada datiem, šis līmenis varētu sasniegt 100 eiro. □

ŠOBRĪD: Teju visos vēsturiskā Cēsu rajona novados GMI līmenis saskan ar valstī patlaban noteikto minimālo ienākumu - 64 eiro. Jaunpiebalgas novadā tas noteikts par vienu eiro lielāks - 65 eiro, Cēsu novadā augstāks GMI (110 eiro) paredzēts vientuļajiem pensionāriem, kā arī vienatnē dzīvojošām personām ar 1.grupas invaliditāti.

Vēsturiskā Cēsu rajona novados GMI pabalstam reģistrēto personu skaits

	2018. un 2019.gadā (vidēji)	2020.gada janvāris - jūnijs
Amatas novads	31-45	11
Cēsu novads	22-29	15
Jaunpiebalgas novads	33	21
Līgatnes novads	18-27	15
Pārgaujas novads	0-3	0
Priekulū novads	12	12
Raunas novads	4-8	6
Vecpiebalgas novads	17-18	19

Labklājības ministrijas un pašvaldību Sociālo dienestu dati

Īslaicīgu problēmu risināšanai

Līgatnes novadā pēdējos gados GMI pabalsta saņēmēju skaits arvien krities (aizpērn 27 personas, pērn - 18), taču tieši šobrīd pabalsta pieprasītāju skaits atkal pieaug. Aizvadīto sešu mēnešu laikā jau reģistrēti 15 pieteikumi. Sociālā dienesta vadītāja Iveta Viļumsone ir pārliecināta, ka pašvaldības izmaksātais pabalsts nekad nebūs tie ienākumi, ar kuriem varēs nodrošināt cilvēku cieņai atbilstošu dzīvi: nodrošināt pārtiku, apģērbus, mājokli un medicīnisko palīdzību, pamatizglītību. "Pabalsta mērķim ir jābūt ne vairāk, ne mazāk kā līdzeklim īslaicīgu problēmu risināšanai," uzsver I.Viļumsone un vērs uzmanību, ka līdz šim nav redzēts neviens zinātniski pamatots pētījums par GMI pabalsta lietderīgumu ilgtermiņā. "Mana pieredze liecina, ka GMI pabalsts saņēmēju nemotīvā mainīt savu dzīvi tā, lai uzlabotu tās kvalitāti ilgtermiņā," saka Sociālā dienesta vadītāja. Viņasprāt, pabalstu palielinot par dažiem desmitiem eiro, nekas nemainīsies, jo pat minimālā

alga nenodrošina cilvēka cienīgu dzīvi. I.Viļumsone domā, ka izmaiņas ir nepieciešamas visā materiālā nodrošinājuma sistēmā kopumā, ieskaitot darba algu un valsts, kā arī pašvaldību sociālos pabalstus dažādās dzīves situācijās - no piedzimšanas līdz pat apbedīšanai.

Arī Vecpiebalgas pusē šī gada pirmajos sešos mēnešos pabalsta saņēmēju skaits ir pieaudzis, kas tāpat, visticamāk, skaidrojams ar "Covid-19" radītajiem apstākļiem. Sociālā dienesta vadītāja Velga Berķe pievienojas kolēģu vērtējumam - pabalstam jābūt lielākam, taču "nevajadzētu radīt situāciju, kur darbspējīgs cilvēks jūtas ērti un var nemeklēt darba iespējas". □

Lappusi sagatavoja LĪGA SALNĪTE

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem

MAF Mediju atbalsta fonds

Sakārtot pensiju sistēmu

Priekulū novadā GMI pabalsta saņēmēji lielākoties ir pensijas vecuma cilvēki. Pašvaldības Sociālā dienesta vadītāja Skaidrīte Astahovska-Eglīte atzīst, ka GMI paaugstināšana kopumā būtu vēlama, tomēr, raugoties uz situāciju novadā, aktuālāks ir pensiju jautājums. Pēc pērnajā rudenī īstenotās vecuma un invaliditātes pensiju indeksācijas virknei priekuliešu ienākumi pieauga gandrīz

par 40 eiro. It kā labi, tomēr viņi automātiski zaudēja trūcīgās personas statusu un viņiem liegts saņemt GMI pabalstu. Rezultātā - šie cilvēki pat palika zaudētājos. Lai kaut kā izlīdzinātu situāciju, pavasarī paaugstināts ienākumu sliekšnis, līdz kuram šīs mērķa grupas var pretendēt uz statusu.

"Protams, vajag nodrošināt cilvēka cienīgu dzīvi," pēdējā laikā publiski bieži teiktajam pievienojas arī S.Astahovska-